

DALIA KLAJUMIENĖ

TAPYTI ALTORIAI (XVIII a. – XIX a. I p.):
nykstantys Lietuvos bažnyčių dailės paminklai

Monografija

Vilniaus dailės akademijos leidykla 2006

UDK 75.04(474.5)(091)

Kl-22

Knygos rengimą ir išleidimą rėmė:

LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS IR SPORTO RĖMIMO FONDAS

LIETUVOS
TŪKSTANTMEČIO
MINĖJIMO DIREKCIJA

Recenzavo:

prof. habil. dr. Eugenija Ulčinė

doc. dr. Aleksandra Aleksandravičiūtė

© Dalia Klajumienė, 2006

© Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006

ISBN 9955-624-56-6

TURINYS

ĮVADAS / 9

PROBLEMOS IŠTIRTUMAS:

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI / 13

TAPYTŲ ALTORIŲ RETABULŲ KILMĖ, RAIDA, PAPLITIMAS

LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAİKŠTYSTĖJE / 21

KILMĖ IR ĮTAKOS / 21

RAIDA IR PAPLITIMAS / 34

KŪRĖJAI / 43

STATISTIKA / 48

RANKRAŠTINIAI IR SPAUSDINTI XVIII a. – XIX a.

PIRMOSIOS PUSĖS TEKSTAI – DAUGIABRIAUNIAI

ALTORIŲ RETABULŲ LIUDYTOJAI / 53

ŠALTINIŲ APIBŪDINIMAS / 53

RANKRAŠTINIAI ŠALTINIAI / 55

XVIII A. PROGİNIAI SPAUDINIAI / 69

PROFESIONALUMO IR PRIMITIVEVUMO SANTYKIS RETABULŲ

RAIŠKOJE / 89

PROFESIONALUS SEKIMAS ETALONINIU PAVYZDŽIU / 90

ETALONINIO PAVYZDŽIO TAIKYMAS SAVITAI KULTŪRINEI APLINKAI / 122

ILIUZINĖS TAPYBOS VISUOTINĖS MADOS IŠRAIŠKA / 133

PABAIGA / 141

ŽODYNĖLIS / 143

Maždaug prieš dešimtmetį pradėjus domėtis baroko epochai būdingais tapytais altoriais, paaiškėjo, kad Lietuvoje ši tema dar visiškai netyrinėta. Žinių apie tokius paveldo objektus buvo galima rasti nebent italų, lenkų, latvių publikacijose. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje (dab. Lietuva, Baltarusija, Latvija) sakralinius statinius puošę tapyti altoriai į tyrimų lauką pateko tik XX a. paskutiniame dešimtmetyje, kai imta intensyviau domėtis senosios architektūros polichromija. Kaip tik sienų tapybos restauratorių atradimai ir paskatino pradėti išsamiai tyrinėti ant statinių sienų, medinių plokščių ir drobės nutapytus altorių retabulus, akivaizdžius baroko iliuzinės tapybos populiarumo liudininkus. Jie LDK bažnyčiose ir koplyčiose ypač paplito XVIII a.–XIX a. pirmojoje pusėje. Norą kuo skubiau tyrinėti šiuos paveldo objektus taip pat didino žinojimas, kad jie itin sparčiai nyksta. Šioje knygoje pateikiami atlikto tyrimo rezultatai. Tai bandymas atkurti aplinką, kurioje buvo tapomi „iliuziniai“ altoriai, kartu pastangos rekonstruoti pačius tapytus altorius.

Knyga parašyta 2002 m. apgintos daktaro disertacijos pagrindu, todėl pirmiausia esu nuoširdžiai dėkinga mokslinio darbo vadovei dr. Irenai Vaišvilaitei. Jos išmintis ir profesionalios konsultacijos leido nepasiklysti individualių ieškojimų platybėse. Mąstant apie specifines tapytų altorių problemas labai vertingos buvo dailės istorikės dr. Rūtos Janonienės, architektūros istoriko prof. habil. dr. Algimanto Miškinio, istoriko prof. habil. dr. Mečislovo Jučo ir filosofo prof. habil. dr. Algimanto Gaižučio pastabos. Geranoriškai kritiškas prof. habil. dr. Eugenijos Ulčिनaitės ir prof. dr. Aleksandros Aleksandravičiūtės žvilgsnis į mokslinio darbo, o vėliau ir į knygos visumą taip pat lėmė šios publikacijos kokybės lygį.

Dėkoju už palaikymą ir konsultacijas kolegoms iš Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto, Kultū-

ros paveldo centro Dailės paveldo instituto, Kultūros, filosofijos ir meno instituto, taip pat šių institucijų vadovams už galimybę naudotis fototekų medžiaga ir leidimą publikuoti archyvinės nuotraukas.

Apžvelgti plačią buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritoriją, į kurią įėjo dabartinė Lietuva, Baltarusija ir Latvija, buvo įmanoma bendradarbiaujant su kaimyninių kraštų mokslininkais. Ypač dėkoju dr. Tatjanai Trifonovai, dr. Olgaiai Gorškovozei, dr. Aleksandrui Jaraševičiui, Vladimirui Denisovui, Jurijui Malinovskiui, Jurijui Piskunui už pagalbą tyrinėjant paminklus dabartinės Baltarusijos teritorijoje, o Senosios baltarusių kultūros muziejaus Minske vadovams – už suteiktą galimybę susipažinti su muziejaus fondais ir fototekomis, už galimybę publikuoti čia sukauptą ikonografinę medžiagą. Ilgametei Latvijos dailės paveldo tyrinėtojai dr. Rūtai Kaminskai esu dėkinga už palaikymą ir nuolatinių itin vaisingą bendradarbiavimą.

Mokslinės stažuotės Lenkijos mokslų akademijos Meno institute leido dirbti ir kaupti medžiagą Varšuvos, Krokuvos ir Liublino specializuotose bibliotekose ir archyvuose. Esu dėkinga Varšuvos nacionalinio muziejaus direktoriui už leidimą publikuoti reikalingus kūrinius.

Širdingai dėkoju dr. Giedrei Mickūnaitei ir Katarzynai Korzeniewskai knygos santraukas išvertusioms į anglų ir lenkų kalbas.

Reiškiu padėką fotografams Aloyzui Petrašiūniui, Gintautui Trimakui, Vytautui Balčyčiui, kurių profesionalios nuotraukos labai papuošė šį leidinį.

Dėkoju redaktorei Ritai Mečkauskienei, dailininkui maketuotojui Martynui Gintalui, kad tyrinėjimų rankraštis pamažu virto paskaitoma spalvinga knyga.

Ačiū visiems, geranoriškai padėjusiems pasirodyti šiai monografijai.

Šią knygą skiriu mamai.

Autorė

Klajumienė, Dalia

Kl-22 Tapyti altoriai (XVIII a.–XIX a. I p.): nykstantys Lietuvos bažnyčių dailės paminklai: monografija / Dalia Klajumienė. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006. – 272 p. : iliustr.

Santr. angl., lenk. – Bibliogr.: p. 146–181 ir išnašose. Asmenvardžių ir vietovardžių rklės: p. 243–249.

ISBN 9955-624-56-6

Monografijoje aptariami XVIII a.–XIX a. pirmojoje pusėje itin populiarūs, tačiau iki mūsų dienų menkai išlikę Lietuvos bažnyčių dailės paminklai – iliuziškai tapyti altorių retabulai. Apžvelgta tokio tipo altorių raida, paplitimas ir aptarti šioje srityje dirbę meistrai. Taip pat išskirti ir aptarti šaltiniuose esantys įvardijimo būdai, leidžiantys suvokti rūpimo dailės reiškinių plastinę įvairovę, jos perpratimo galimybes ir ribas. Iliuziniai altoriai plastikos profesionalumo ir primityvumo pagrindu suskirstyti į grupes, leidžiančias suvokti jų meninės raiškos savitumus, kuriuos lėmė to laiko meninės mados, mecenato norai ir kūrėjo išsilavinimas.

Tekstas iliustruotas ikonografinė medžiaga, išlikusių paminklų nuotraukomis, diagramomis ir žemėlapiu.

UDK 75.04+7.07+23/28](474.5)(091)

Dalia Klajumienė

TAPYTI ALTORIAI

(XVIII a. – XIX a. I p.) : nykstantys
Lietuvos bažnyčių dailės paminklai

Redaktorė

Rita Mečkauskienė

Dailininkas maketuotojas

Martynas Gintalas

Viršelyje panaudota G. Trimako nuotr.

„Ružanų Švč. Trejybės bažnyčios Šv. Barbaros koplyčios altorius“, 1998

Vilniaus dailės akademijos leidykla,

Dominikonų g. 15, LT-01131 Vilnius

www.leidykla.vda.lt

Spausdino UAB „Petro ofsetas“, Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius

Tel. 273 33 47, faks. 273 31 40